

Tanítómestereink

Végh József:

Nyelvjárásaink tanulmányozása és a néprajzi gyűjtők

A néprajz és nyelvudomány széles körű érdeklődési területéből, hatalmas kutatási feladatokból következik, hogy bármennyire örvendetesen megnőtt a hivatásos kutatók és gyűjtők száma, az egyetemeken és főiskolákon, múzeumokban, tudományos intézetekben működő tudományos munkások a feladatnak csak egy kis részét tudják elvégezni. Mindenképpen szükség van arra, hogy a hivatásos kutatókon és gyűjtőkön kívül száz és száz önkéntes gyűjtő figyelje, tanulmányozza magyar dolgozó népünknek, parasztságunknak és a munkásságnak az életét, anyagi és szellemi műveltségét, így nyelvét is, és hogy a tudományos intézmények irányításával megfigyeléseit papírra vesse...

A nyelvjáráskutatásnak és a néprajznak vannak közös kutatóterületei, a nyelvjárási és a néprajzi anyag összegyűjtése szerte a világon, így pl. a Szovjetunióban, Franciaországban, Németországban, Olaszországban nem különül el élesen egymástól. Ismeretes a XX. század egyik fontos nyelvészeti programja, a tárgy és szó egységének – „Wörter und Sachen” – hirdetése. (...) Közismert, hogy adatgyűjtésünk akkor jó, ha az adatot nemcsak egyetlen kérdés tanulmányozására lehet használni, hanem az más kérdések szempontjából is megbízható. Ha valaki egy helyi nyelvjárás (egy község lakosainak nyelve) *i*-zését vizsgálja, és példákat sorol fel, adatai ne csak az *i*-zés szempontjából legyenek pontosak. Ha tehát ilyen adatokat mutat be, hogy *ölig* 'elég', *gërin* 'görény', ezek a felsorolt szavak alkalmasak arra, hogy az *ö*-zés, *ë*-zés elterjedésének mértékére is példát adjanak. A *milluo* 'méltó' alak pedig egyben a köznyelvi hosszú *ó* helyén szereplő kettőshangot is mutatja. A felsorolt példák Vas megyéből valók. Ha valaki a Tiszántúlon gyűjt adatokat az *i*-zésre, pl. Békésen, akkor ilyeneket ír fel: *elíg* 'elég', *sëttit* 'sötét' stb.

Ha egy nyelvész a házépítés vagy a földművelés műszavait írja össze, akkor ennek a gyűjteménynek nemcsak a szavakat kell tartalmaznia, hanem a szavak pontos jelentését, a munkaeszközök pontos leírását, miből, hogyan készültek (házilag, iparosnál, gyárban), milyen alakúak, milyen méretűek, mire használják stb. Tehát a nyelvész érdeklődésű gyűjtő feljegyzésének is olyannak kell lennie, hogy azt a néprajz és a gazdaságtörténet is fel tudja használni. Éppen így azt szeretnénk, ha a néprajz iránt érdeklődők gyűjtése a nyelvész igényeit is kielégítene. Az új magyar nyelvjáráskutatás megteremtője, Csűry Bálint mindig hirdette, hogy a szavak értelmezése, jelentéseinek megadása közben a nyelvész gyűjtő törekedjék a tárgyi hűsége, adja meg a néprajzi háttérrel. „A szamosháti nép ajkán – írja – él pl. egy ilyen kifejezés: *Holdfogytán született ember*, jelentése 'élhetetlen, gyámoltalan ember'. A szamosháti néphit szerint, aki holdfogytán születik, élhetetlen és rest ember lesz, mindentől elkésik. Az ilyen embernek minden munkája sikertelen, eredménytelen. A holdfogytán kelt csirke hamarosan elpusztul. Viszont épületfát, szerszámnak való fát ilyenkor kell vágni, erdőt irtani is ilyenkor kell, mert az ilyenkor vágott fa nem sarjadzik ki, és nem terem benne szűj. Ugorkát, tökököt, krumplit holdfogytán kell ültetni, hogy ne csak virágozzák, hanem teremjen is. A házat meszelni is holdfogytán legjobb, mert akkor nem szaporodik benne a pók vagy egyéb féreg.”¹ (...)

¹ Csűry Bálint: A népnyelvi bűvárlat módszere. Bp., 1936. 35. old.

Nem térek ki jelen alkalommal a gyűjtés általános szempontjaira. Ezekkel a néprajzi gyűjtők ugyanis tisztában vannak. Arról nem kell sokat beszélni az önkéntes gyűjtőknek, hogy csak akkor tudjuk jól végezni, ha a lakosság bizalmát megnyertük, ha kedvező légkört tudunk teremteni a kérdezgetés számára. Az önkéntes gyűjtő többnyire szűk ismeretségi, családi, rokoni körében gyűjt. Itt tehát a bizalom megvan. De mindenképpen szükséges, hogy a gyűjtő megmagyarázza adatközlőinek munkája célját.

A gyűjtés általános szempontjai közül mégis kiemelném az adatközlők kiválasztását. A néprajzi adatközlő kiválasztása sem könnyű. Fáradságos dolog egy jó mesemondót, nótafát megtalálni. De egyébként a néprajzi jellegű gyűjtések alkalmával sok esetben jól felhasználható az értelmes, a vizsgált terület szakmai kérdéseit jól ismerő beszármazott adatközlő is. A nyelvészeti gyűjtés alkalmával fokozottan kell ügyelnünk arra, hogy adatközlőnk helybeli születésű legyen (lehetőleg mindkét szülője szintén odaváló legyen). Nyelvészeti adatközlésre nem alkalmas az, aki sokat volt távol falujától, akinek a nyelvet sok minden más hatás is érte. Úgyszintén nem alkalmas a nyelvészeti adatközlésre, aki egyéni, családi körülményei folytán mintegy kiszakadt a helyi nyelvjárásból. (...)

A nyelvtudomány tárgya a nyelv, az emberi beszéd. Fontos tehát, hogy a gyűjtő a nyelvi kifejezéseket, a szavakat a valóságnak megfelelően adja vissza. Ne hamisítsa meg a parasztember vagy az ipari gyári munkás használta kifejezéseket! Ne toldjon hozzá semmit a magáéból, és ne is vegyen el belőle semmit. Ne csonkítsa meg a nyelvjárási adatot, és ne is alakítson rajta! Ha a gyűjtő pl. a ház részeit vagy a bútorkat tanulmányozza, írja le pontosan minden tárgynak (és részének) a nevét (a néprajzi kíváncsákat itt most nem említem). Ha házépítést, nagymosást, szövés-fonást vagyis munkamenetet ír le, akkor a munka minden fontos mozzanatának megszervezését is tudakolja meg, és írja le. A nyelvjárási kifejezéseket aláhúzással (nyomatásban kurziválással, dőlt szedéssel) jelöljük. A tárgyak nevét a néprajzi gyűjtők általában megkérdezzük, úgyszintén a munkamenet szavait is. A hiba akkor fordul elő, ha nem pontosan vagy nem helyes kérdésfeltevéssel kérdezzük meg ezeket. Az is több hibának a forrása lehet, ha a gyűjtő kérdezgetés közben feljegyzéseiben a műszót nem jelöli meg aláhúzással, s így a műszó és saját értelmezése összekeveredik. A gyűjtő ilyenkor – helytelenül – arra kényszerül, hogy az íróasztalnál retusálja az adatokat, emlékezetéből kiegészítse a helyszínen hallottakat. Gyűjtésünk befejezése (sőt leírásunk elkészítése) után is mindig hasznos, ha nyelvi adatainkat, értelmezéseinket adatközlőinkkel ellenőriztetjük. Az ellenőrzésre már csak azért is szükség van, mert sohasem elégedhetünk meg azzal, hogy adataink csak egy ember, egy adatközlő nyelvszokását örökölték meg. Nekünk mindig arra kell törekednünk, hogy a feljegyzéseink alapján kialakuló kép ne az esetlegeset, ne a véletlent, az egyszer elhangzót tükrözze, hanem azt, ami a falu vagy szűkebb közösség (pl. bányászok) nyelvhasználatára jellemző. Gyakorlatilag azonban egyszerre egy ember beszédjét, szavát, mondatát írjuk fel, mégpedig szorosan úgy, ahogy elhangzott. Ugyanazt több értelmes és a falu nyelvjárástól jól beszélő adatközlőtől kérdezzük meg. Ha a második adatközlő a fogalmat vagy a munkamenet egy részletét másképpen nevezi meg, akkor tovább kérdezzük. Minden nevet, minden új változatot (még hangtanit is) feljegyezzük. A kérdezést mindaddig folytatjuk, míg csak új változatokat kapunk. Az újbóli kérdezések alkalmával kiderül, hogy az illető tárgyat általában hogyan hívják, a munkamenet illető fázisát hogyan nevezik meg az illető községben. Az így nyert feleletek tehát nemcsak egy ember nyelvszokását, hanem nagyjából az egész közösséget megőrokitik. A nyelvjárásra igen sok esetben jellemző az alakváltozatok bősége. Hamis képet ad a gyűjtő, ha csak egyetlen adatot ír fel a sok közül, vagy pedig megpróbálja a hangtani változatok középarányosát kikövetkeztetni.

Arra talán nem szükséges a gyűjtőket figyelmeztetni, hogy a tárgyak nevét sohasem kérdezzük közvetlen (direkt) módszerrel. Így pl. sohasem kérdezzük: Hogyan hívják maguknál a *sündisznót*, a *rántottát*, a *napraforgót*, a *tüskőt* stb., hanem körülírással. Például így: Mi annak a kis állatnak a neve, amelyiknek tüskéi vannak, s ha hozzáérünk, összehúzza magát. Így megkapjuk a választul, hogy *tüskészborz*, *tüskészdisznó*. Ha a köznyelvi szóval kérdezzük így: Hogy hívják maguknál a *sündisznót*, akkor az esetek többségében a Dunántúlon is azt felelnék, hogy *ugyanúgy*. (...)

A tárgyak neveinek kérdezése alkalmával vigyázzunk arra is, hogy a rákérdező mondat olyan legyen, hogy a kapott válaszban a kért szó ragtalan alakban szerepeljen. Ha pl. az *asztal* nyelvjárási kifejezésére vagyunk kíváncsiak, nem kérdezzük így: Minek hívják azt a

bütordarabot, amelyiknek négy lába van, amelyek dolgoznak stb. A fenti kérdés esetén a válasz a Nyugat-Dunántúlon ez lesz: *asztuónak*. Gyakori hiba, hogy a gyűjtő a ragos alakból önmaga elvonja, következteti a ragtalan alakot. Mivel beszéd közben többször hallotta az *asztuónak*, *asztuóho* alakot, úgy gondolja a gyűjtő, hogy a ragtalan így lesz: *asztuo*. Ámde több helyen előfordul, hogy a ragtalan alakban az *asztal* használatos. Így a gyűjtő már meghamisította az adatot. A helyes kérdésfeltevés tehát ez: Mi a neve annak bütordarabnak, amelyiknek négy lába van, amelyiken dolgoznak? Vagy röviden rámutatunk: Mi ez? Mi a neve? Nem tartjuk nyelvészeti szempontból megengedhetőnek azt sem, hogy a gyűjtő a nyelvjárási kifejezést a köznyelvre írja át. Tehát *szíp* helyett *szép*, *lú* helyett *ló* alakot ír fel, éppenúgy a *muta*, *mijuta* helyett *mióta*, a *suhun sincs*, *sun sē* alakok helyett a köznyelvi *sēhol sincs*, *sēhol sē* alakokat. (...)

A hangalak tisztaságának megőrzésén kívül nem kevésbé fontos a tárgyi hűség, amire a néprajz éppen olyan kíváncsi, mint a nyelvtudomány. Pontosan meg kell adnunk a szavak jelentését. Ha növények nevét adjuk meg, próbáljuk meghatározni vagy szakemberekkel meghatároztatni, vagy gyűjteményünkhöz préselten mellékeljük a növényt, hogy az azonosítást később elvégezhesse a szakember. Ugyanúgy járunk el a rovarok, férgek neveinek feljegyzésekor. Ha egy ruhadarabról beszélünk, azt pontosan értelmezni kell. A *lebegő* szó pontatlanul van úgy értelmezve, hogy 'női ruhadarab'. Meg kell adni pontosan a ruha anyagát, alakját, rendeltetését. Nagyon megszívlelendők a kiváló néprajzi és nyelvjárási gyűjtőnek, *Túri Mézszáros Istvánnak* a szavai: „Tárgyismeret nélkül gyűjteni a tájszókat hiábavaló, meddő, sőt káros munka, mert a helytelen vagy felületes jelentésmagyarázatok félrevezetik nemcsak az író, hanem hibás útra terelhetik a nyelvészt is.”²

Az eddig elmondottakból az is következik, hogy a nyelvjárási kifejezést akkor jegyezzük fel pontosan, a valóságnak megfelelően, ha a szó hangalakját is egészen pontosan rögzítjük. Ámde közismert, hogy a hangtani hűségre való törekvés nem könnyű feladat. Még alaposabb hangtani ismeretekkel, nagyobb gyűjtőtapasztalattal rendelkező kutatók is tévednek néha egy-egy hang színárnyalatának pontos megítélésében, egy-egy kettőshangzó elemeinek, nyomtákos részének, hosszúságának megállapításában. Mit tegyen tehát a nagyobb tapasztalattal, felkészültséggel nem rendelkező önkéntes gyűjtő, akit a gépi felvételek sem segítenek a munkájában? Nem eleve reménytelen vállalkozás-e, hogy hangtani szempontból megfelelő gyűjtést végezzen? Kétségtelen, hogy a finomabb hangtani különbségeket csak ritkán képes megfigyelni az ilyen gyűjtő, de ha munkáját gondosan, lelkiismeretesen végzi, gyűjtése nemcsak szótani szempontból lesz jó, hanem több irányú hangtani vizsgálatra is alkalmas lesz. (...)

Az önkéntes gyűjtőnek, mielőtt munkájához hozzáfog, tisztában kell lennie vizsgált nyelvjárása hangtani képével, rendszerével. Legelőször is meg kell állapítania, hogy a nyelvjárás hangállománya mennyiben egyezik meg a köznyelvivel. Van-e olyan hang a nyelvjárásban, ami nincsen meg a köznyelvben? A zárt *é* csak helyesírásilag nem tartozik be a köznyelvi rendszerbe, egyébként az ország kisebb részét, Tiszántúlt, Debrecen környékét kivéve, általában a köznyelven beszélők nyelvében is megvan a zárt *é*. A mai köznyelvi kiejtésben nincsen meg a palatalizált, *j*-ésített *l* hang, *e* hang ma a palóc területen van meg. Irodalmi helyesírásunk – a hagyományokhoz ragaszkodva – *e* hangot jelöl: *ly*. A palóc területen gyűjtőnek nagyon jól kell figyelnie, hogy megvan-e még *e* hang az adatközlők kiejtésében, vagy már ott is kiszorította a köznyelvi *j* hang. Az *ly* íráskép annyira belerögződött a néprajzi és sokszor nyelvjárási anyaggyűjtők írásgyakorlatába, hogy a köznyelvi helyesírás szerint *ly*-jel írják (és nyomtatják ki) nem palóc területről származó feljegyzéseiket. Az ország keleti feléből, pl. Tiszántúlról származó adatokról a nyelvész megállapíthatja, hogy azok csak *j*-vel hangozhatnak, de a Dunántúlon már nem egyértelmű a kép. Ott ugyanis a hagyományos nyelvjárási ejtésben a köznyelvi *ly*-jel jelölt hang *l*, de már erősen terjedőben van a *j* is. A mássalhangzók téren is legelső követelmény tehát a *j* hangok megfelelő jelölése volna. A gyűjtésből ki kell derülnie, hogy a területen *ly*, *j* vagy *l* hang van-e meg.

Noha nyelvjárásaink hangállománya kis kivétellel megegyezik a köznyelvivel, nem következik ebből, hogy a hangok használatai aránya is megegyezzen. Nyelvjárásaink hangrendszere éppen ezen a téren különül el erősen a köznyelvitől. *l*-zö területeken sokkal nagyobb az *l*

² MNy. XXII, 1926. 147–148. old.

használatának aránya (az *é* rovására), mint a köznyelvben, pl. *fil* 'fél', *íbréd* 'ébred', *niz* 'néz', *kík* 'kék' stb. Az *ö-ző* nyelvjárásokban pedig az *ö* használati aránya nő meg lényegesen az *é* rovására: *szóm*, *édős*, *nézítők*, *köfftő* 'kötve' stb. A gyűjtőnek arra kell törekednie, hogy jól figyelje meg, hogy a köznyelvi *é* hangok helyén mikor ejtenek *i-t*, a köznyelvi *é* hangok helyén *ö-t*. (...)

Alapos nyelvészeti, hangtani ismeretekkel nem rendelkező gyűjtő feljegyzése eleve nem elégítheti ki a magasabb nyelvészeti igényeket. Jobb, ha az ilyen gyűjtő szerényebb célt akar elérni, csak olyan feladatra vállalkozik, amit ismeretei birtokában meg tud oldani. Az ilyen gyűjtő a munkáját már jól végzi el, ha *nagyjából visszaadja a nyelvjárás hangrendszerét*. A magánhangzók terén tehát feltünteti a nyelvjárásra jellemző *é-zést*, *ö-zést*, *i-zést*, a Dunántúlon jelentkező (az *á-tól* függően az *u* helyén fellépő) *o-zást*, pl. *házo*, *vággyo* 'vágja', *csollán* 'csalán'; továbbá jelöli a magánhangzók rövidségét vagy hosszúságát, tehát *ut* vagy *út*, *túz* vagy *tüz*, *viz* vagy *víz*. (Az ún. félhosszú hangokat inkább ne jelölje a kezdő gyűjtő.) Jobb, ha az ilyen gyűjtő nem vállalkozik arra, hogy az egyes hangok képzésében mutatkozó finom különbségeket feltüntesse. (...) De ne csak az egyes hangok hangszínének megállapítására ne vállalkozzon a kezdő gyűjtő, jobb ha nem jelöli a köznyelvi hosszú *ó*, *ő*, *é*, olykor *á* helyén ejtett kettőshangzókat sem. A dunántúli kettőshangzók főbb típusai: Vas és Zala, Sopron megyében: *uo*, *üö*. Somogyban *ou*, *öü*, *éó*. Tiszántúlon *ou*, *öü*, *éi*. Az északkeleti területen az ún. nyílt eredetű *é* helyén *éi* kettőshangzó, az ún. zárt eredetű *é* helyén *ié* kettőshangzó szerepel: *héit*, *kéit*, *niégy*, *széppé*. Semmiképpen sem számítható hibának, ha a kezdő gyűjtő a kettőshangzók helyett hosszú *ó*, *ő*, *é* hangokat ír. (...)

Összegezve az eddigieket: a magánhangzók terén a kezdő gyűjtőnek jelölni kell a nyelvjárásban használatos magánhangzókat (nem kell jelölnie a hangszín-árnyalatbeli változásokat), jelölnie kell a magánhangzók rövidségét és hosszúságát. A kettőshangzók jelölése elmaradhat. De ha hallja a gyűjtő, akkor jelölje őket. Az is jó, ha a gyűjtő hosszú *ó*, *ő*, *é* jeleket alkalmaz, és gyűjtése bevezetésében jegyzi meg, hogy a vizsgált nyelvjárásban kettőshangzók is vannak. (...)

A mássalhangzók problémakörében legérdekesebb a mássalhangzók hasonulásának, illetőleg összeolvadásának kérdése. A néprajzi gyűjtők ezek közül néhányat jelölnek is, sajnos nemigen lehet olyan néprajzi gyűjtést találni, ahol a hasonulás, összeolvadás jelölése teljesen következetes volna. A gyűjtők közül sokan azon a felfogáson vannak, hogy a mássalhangzó-összeolvadás, hasonulás nagyjából megegyezik a köznyelvel, és köznyelvi helyesírási beidegződésükkel: *mondja*, *adja*, *azt* stb. alakokat írnak. A most említett példákban nincs is baj, mert a fenti szavak kiejtése a magyar nyelvterület nagyobbik részén majdnem teljesen egyöntetűen: *monygya*, *aggya*, *aszt*. De nem egyszerű kérdés a hasonulás még Tiszántúlon sem, ahol pedig a hasonulás közel áll a köznyelvihez. Az *egyszer*, *nagy csuda*, *kis csikó* ejtése lehet Tiszántúlon: *éccér* vagy *étyszér*, *eccder*, *etyszer*, *nacs csuda*, vagy *naty csuda*, *kics csikóu* és *kis csikóu*. A gyűjtőnek meg kell tehát figyelnie, hogy a nyelvjárási adatok elhangzása közben melyik esete következett be a hasonulásnak. A palóc területen a hasonulás még sokkal nagyobb mérvű, ott ilyeneket találunk: *méhhal* 'meghal', *mévvan* 'megvan'. Dunántúlon a *v* hasonulási kérdései a nehezebbek. A magyar nyelvterület nagyobb részén a *v* nem hasonlít, tehát az előtte levő zöngétlen mássalhangzó nem zöngésedik, pl.: *ot vót*. Dunántúlon azonban a *v* előtti zöngétlen mássalhangzó zöngésedik: tehát *huzsvít* 'húsvét', *teszvír* 'testvér', vagy pedig maga a *v* zöngétlenedik: *tesfir*, *husfit*, *öfien*, *hatfan* stb. A hasonulás és az összeolvadás eseteinek feltüntetésekor – mint általában minden hangtani feljegyzés esetén – fontos, hogy a gyűjtő szabaduljon meg a köznyelvi helyesírási beidegződéstől.

A mássalhangzókkal kapcsolatban meg kell még jegyezni, hogy a gyűjtőnek a kiejtésének megfelelően kell feljegyeznie a nyelvjárásra jellemző állandó tulajdonságokat, pl. a dunántúli *gy-zést*, *ty-zést*. A Dunántúl nagyobb részén bizonyos hangtani helyzetekben: szóközeiben, toldalékokban az *r* és zöngés mássalhangzók után következő *j gy-vé* lesz, a zöngétlen mássalhangzó után következő *j* pedig *ty-vé*,³ pl. *vargyu* 'varjú', *borgyu* 'borjú', *szomgyus* 'szomjas', *dobgya* 'dobja', *kaptya* 'kapja'. A gyűjtőnek ezeket a nyelvjárási adatokat fel kell jegyeznie. Az a gyűjtő, aki a *szomgyus*, *borgyu*, *vággyo* adatok helyett *szomjas*, *borjú*, *vágja* adatokat ír fel, éppen úgy meghamisítja a nyelvjárási adatokat, mint aki az *l-ző* helyett *é-ző*, az *ö-ző* helyett *e-zőt* közi, tehát *szíp* helyett *szép*, *köserü* helyett *késérü* alakot.

³ Vö. Deme László: MNy. L, 1953. 23–32. old.

A mássalhangzók területén fontos volna még a mássalhangzók hosszúságának a kérdése is. Itt vét legtöbbet a gyűjtő, mert nem tud szabadulni a köznyelvi helyesírás béklyóitól. Kicsi korában megtanulta az iskolában, hogy az *állók, állomás, szállók* alakokat *ll*-lel kell írni. Ezeket olyan nyelvjáróterületen készült feljegyzéseiben is a köznyelvi helyesírásnak megfelelően hosszú *ll*-lel írja, ahol mint pl. Tiszántúl nagy részén rövid *l*-lel ejtődik, tehát *állók, állomás, fűszállók a vonatra*. Több néprajzi gyűjtő helyesen figyelte meg, hogy az *égy* kiejtése magánhangzóközi helyzetben sokféle (a magyar nyelvterület nagyobb részén, így a köznyelvi ejtésben is) hosszú *gyy*: *égy ~ egyy*. Az viszont már hiba, hogyha ezt írja a gyűjtő *égyy király*, ennek helyes lejegyzése *éty kiráj* (király). A mássalhangzók hosszúsága jelölésében kevés hibát követnének el a gyűjtők, ha figyelembe vennék a következő magyar hangtani törvényszerűségeket. A magyar nyelvben mássalhangzó előtt és után nincs hosszú mássalhangzó: tehát *maktól* 'maktól', *szakállból* 'szakállból', *vid be* 'vidd be', *jobra* 'jobbra' *mond el* 'mondd el', *arcal* 'arccal', *pércel* 'perccel'. Aki e fontos magyar hangtani törvényszerűséggel tisztában van, az a hosszúság jelölésében megszabadul a helyesírási beidegződéstől. Fokozatosan, önmegfigyeléssel más hangtani helyzetben is képes lesz a mássalhangzók időtartamának a megfigyelésére.

Fontos volna, bár nem könnyű megfigyelni, hogy mikor következik mássalhangzónyúlás, ikerítődés. Magánhangzóközi helyzetben ennek megfigyelése könnyebb, pl. *utánna, okossan, büdössel, vérešet*, nehezebb megfigyelni szóvégén: *büdöss, véress*. Egyes nyelvjárásokban nagymérvű az ilyen mássalhangzónyúlás, csak hogy a köznyelvi helyesírási beidegződés és a figyelem hiánya miatt a gyűjtő észre sem veszi. A békési nyelvjárásban pl. *uttál, kammasz, sifjet, égyébb*.⁴ Nem lehet értéktelennek mondani az olyan gyűjtéseket, ahol a mássalhangzónyúlás nincs pontosan jelölve, mégis szeretnénk, ha a gyűjtők e téren is minél nagyobb pontosságra tennének szert.

Eddig olyan hangtani sajátságok megfigyeléséről, feljegyzéséről beszéltünk, amelyeket kezdő gyűjtőktől vagy nagyobb hangtani ismeretekkel és gyűjtési tapasztalattal nem rendelkező külső munkatársainktól kívánunk meg. Nem említettünk egy egész sereg olyan hangtani jelenséget pl. az *l, r, j* nyújtó hatását, a hangsúly jelölését, amelyeket csak magasabb képzettséggel rendelkező gyűjtőktől várhatunk el. De a szakképzett gyűjtők munkájában is állandó tökéletesedést lehet megfigyelni.

Végh József: *A nyelvjárási és néprajzi gyűjtés összekapcsolása*
Útmutató Füzetek a Néprajzi Adatgyűjtéshez, VII. Bp., 1960. 4–16. old.

Az általános iskolák feladata a hagyományápolásban

Iskolánk a mezőkövesdi Szent Imre Általános Iskola nagy figyelmet fordít a hagyományok éltetésére. Pedagógiai programunkban a kiemelt feladatok sorában foglal helyet ez irányú tevékenységünk. Tantestületünk ezt természetesnek tartja, hiszen a pedagógusaink több mint kétharmada tősgyökeres matyó. A nagyszüleinktől, szüleinktől sok minden kaptunk, sokunknak személyes élményünk van a gyermekkorból, s ezeket szívesen adjuk át a mai gyerekeknek.

Az iskolánkba lépő gyermek az épület minden részében találkozik olyan tárgyakkal, amelyek a mai „modern korban” már nem használatosak, de kincsként őrizzük őket. A festett láda, a bölcso, a cserépedények, a petróleumlámpa, a szép matyó hűzés őseink emlékét őrzi, és tanúskodik arról a gazdag érzelmvilágról, amely jellemezte elődeinket.

A szokásokat – mint a viselet, az építézet, a tájnyelv, a szórakozás, a dalkincs – egy-egy közösség alakította ki. Most ezek a szokások alakítják a közösséget. S hogy ez megnyire igaz, megtapasztaljuk mindennapjainkban: az osztályok, ahol néptáncot tanulnak a gyerekek, remek közösségekké formálódnak az évek során.

⁴ Szabó István: *Magyar Népryelv* I. 1939. 65–80. old.